

І. В. Дейнеко,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

РУСИЗМИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТРИЛОГІЇ ДЖ. ГОЛЗВОРЗІ «САГА ПРО ФОРСАЙТІВ»

Русизми в українському перекладі трилогії Дж. Голзворзі «Сага про Форсайтів» Дейнеко І. В. У нашій статті ми розкриваємо певні аспекти стилю О. Тереха в його перекладі трилогії «Сага про Форсайтів» Дж. Голзворзі, зокрема вплив на працю русифікації, що проявляється у деяких випадках вживання русизмів у тексті перекладу. Наводимо уривки з текстів оригіналу та російського й українського перекладів для виявлення та аналізу вживання русизмів, а також запропоновані варіанти перекладу на українську мову.

Ключові слова: стиль перекладача, русизми, кальки з російської мови, О. Терех, художній переклад.

Русизмы в украинском переводе трилогии Дж. Голсуорси «Сага о Форсайтах» Дейнеко И. В. В нашей статье мы раскрываем некоторые аспекты стиля А. Тереха в его переводе трилогии «Сага о Форсайтах» Дж. Голсуорси, а именно влияние на работу русификации, что проявляется в некоторых случаях использования русизмов в тексте перевода. Также приводим некоторые отрывки текстов оригинала и русского и украинского перевода для выявления и анализа употребления русизмов, а также предложенные варианты перевода на украинский язык.

Ключевые слова: стиль переводчика, русизмы, кальки с русского языка, А. Терех, художественный перевод.

Russianisms in the Ukrainian translation of the trilogy «The Forsyte Saga» Deineko I. V. Some aspects of Ukrainian translator O. Terekh's style are explored based on his translation of «The Forsyte Saga» by J. Galsworthy, namely the influence of russification policy on his work, the occurrence of Russian calques in the translation of the trilogy. The extracts from the original work as well as its Russian and Ukrainian translations are juxtaposed in order to investigate the nature of the loan translations from Russian into Ukrainian and to propose the Ukrainian alternative to the Russianisms.

Key words: translator's style, Russianisms, Russian calques, O. Terekh, belles-lettres translation.

Як відомо, в другій половині ХХ століття перекладацький процес в Україні супроводжувався деякими труднощами, здебільшого позалітературного характеру. І хоча прямої заборони радянської цензури на переклад класики іноземної літератури не було, перевага все ж надавалась творам, у яких звучала критика капіталістичного ладу. Певною мірою до таких творів можна віднести і трилогію Дж. Голзворзі «Сага про Форсайтів», у якій автор негативно висловлюється про форсайтівський інстинкт власності, бажання володіти, їх схиляння перед грішми, які вважаються мірилом всіх речей для форсайтів усіх мастей.

У нашій праці, однак, ми зосереджуємось не на ідеологічній складовій, а власне на окремих особливостях перекладу трилогії, виконаним О. Терехом у 1975 р. При розгляді цього перекладу можна відмітити, що він виконаний дуже близько до тексту, без купюр, точно, повно, достовірно. Перекладач майстерно передає вишуканий рафінований стиль письменника, водночас послуговуючись багатством та розмаїттям української мови. При зіставленні з оригіналом українського та російського перекладів слід відмітити, що О. Терех не йшов шляхом перекладу перекладу, як це іноді робилось у роки радянської України, коли досить часто твори перекладались російською, а вже потім з російської на інші національні мови, що, безперечно, знижувало цінність таких праць, призводило до калькування та вживання недоречних російських зворотів. Проте в умовах тотальної русифікації, коли навіть у словниках всіляко обмежувались питомо українські слова та функціонували здерті з російської варіанти, надзвичайно складно уникнути впливу такого явища.

Наше дослідження ґрунтується на виявленні окремих випадків вживання О. Терехом русизмів у перекладі трилогії Дж. Голзворзі, цитати з українського перекладу ми наводимо поряд з російськими відповідниками, які були перекладені на російську в 1958 р. Н. Волжиною, М. Богословською-Бобровою, Н. Воропян та М. Лоріє, яка переклала обидві інтерлюдії. Після обох перекладів ми наводимо власне оригінал. Ми не ставимо за мету порівняльний аналіз російського та українського перекладу, а звертаємо увагу виключно на русизми в українському та прослідковуємо добір слів у російському, намагаючись виявити, чи є помітним деякий вплив російського перекладу на український.

Отож, одним з випадків вживання русизмів вважаємо слово «піднос», і хоча серед фахівців і немає чітко сформованої думки щодо того, чи дійсно воно є русизмом, ми погоджуємося з тим, що для української мови було б доречніше вживати слово «таця», і наводимо його поруч з іншими прикладами. Також варто зазначити, що перекладач вдається до нього лише тричі:

«Двері в їдальню були відчинені, газ прикручений, на чайному підносі шипіла спиртівка і поряд, на обідньому столі, спокійнісінько дрімала кішка».

«Дверь в столовую была открыта; газ прикручен; на чайном подносе шипела спиртовка, рядом, на столе, с совершенно беззащитным видом спала кошка».

«The door of the dining-room was open, the gas turned low; a spirit-urn hissed on a tea-tray, and close to it a cynical looking cat had fallen asleep on the dining-table».

«Щодня він робив пліт із вешалки для рушників, чайного підноса й подушок».

«Каждый день он сооружал плот из вешалки для полотенец, чайного подноса и своих подушек».

«He made a daily raft out of the towel stand, the tea tray, and his pillows».

«Вона принесла на підносі невеличкий чайник, дві чашечки і срібну скриньку з сигаретами».

«Она принесла на **подносе** маленький чайник, две чашечки и серебряный ларчик с папиросами».

«*She brought in a little pot of tea with two little cups, and a silver box of cigarettes on a little **tray***».

В інших випадках перекладач надає перевагу іншим синонімам, а саме «таріль» та «чайний столик». В той час як останній цілком може бути запозичений з російського перекладу, О. Терех уникає помилкового перекладу слова «*inglenook*» як «веранда», який можемо бачити в російському перекладі:

«Принесли срібний **таріль** з німецькими сливами».

«Принесли серебряный **поднос** с немецкими сливами»

«*A silver **tray** was brought, with German plums*».

«Гойя зі своєю сатиричною любов'ю до деталей, своєю своєрідною лінією, сміливою грою світла й тіні міг би чудово відтворити гурт, що зібрався внизу за **чайним столиком** Аннет».

«*Goya с его сатирической необычайной любовью к деталям, его своеобразной линией и смелостью светотени мог бы в точности воспроизвести группу, собравшуюся внизу на веранде за **чайным столом** Аннет*».

«*Goya, with his satiric and surpassing precision, his original «line,» and the daring of his light and shade, could have reproduced to admiration the group assembled round Annette's **tea-tray** in the inglenook below*».

Деякі сумніви викликає і переклад слова «**mansion**» як «особняк», і в цілому часте вживання цього варіанту у творі. Натомість можна було б використати варіанти «заміський/приватний будинок».

«Ще трохи – і стане власником, збудує собі **особняк** за містом!»

«Скоро того и гляди станет собственником, построит **загородный дом!**»

«*He would be setting up as a man of property next, with a **place in the country!***»

«Коротко виклавши історію будинку в Робін-Гілі, який він назвав **особняком**, і розказавши, скільки грошей витрачено на його спорудження, Уотербак провадив:»

«Изложил вкратце историю дома в Робин-Хилле, названного им **виллой**, и перечислив суммы, истраченные на постройку, королевский адвокат сообщил следующее:»

«*After briefly reciting the history of the house at Robin Hill, which he described as a **mansion**, and the actual facts of expenditure, he went on as follows:*»

Проте перекладач не обмежується самою лише лексемою «особняк», що носить на собі чіткий відбиток русифікації, а наводить різні варіанти перекладу:

«В оточенні густо-брунатних барв, властивих **приватним покаям** Форсайтів,»

«На фоне густых коричневых тонов, обычных для **непарадных комнат в жилищах** Форсайтов»

«*In the rich brown atmosphere peculiar to back rooms in the **mansion** of a Forsyte,*»

«У вас не вийде нічого путнього! – кисло мовив він, показуючи на **дім**. – Занадто новомодно!»

«Ничего хорошего у вас не получится! – брюзгливо сказал он, показывая на **дом**. – Слишком новомодно!»

«*You'll never make anything of this!*» he said tartly, pointing at the **mansion**; – «*too newfangled!*»

Очевидною калькою видається і вживання слова «співбесідник», коли в російській мові маємо «собеседник». Можливо, слід було б обрати «співрозмовник», хоча дослівно можемо перекласти і як «слухач».

«Ніколасові здібності ніхто не міг поставити під сумнів. Націливши на **співбесідника** свого нерівного носа, він пояснював:»

«В способностях Николаса никто не сомневался. Поводя своим орлиным носом, он сообщал **слушателям:**»

«*His ability was undoubted. Raising his broken nose towards his **listener**, he would add:*»

Помітно виділяється і слово «судорожно», яке, очевидно, походить від російського «судорога», в той час як в українській маємо «судом». Протягом трилогії знаходимо таке вживання лише двічі і можемо запропонувати варіант «гарячково»:

«Старий Гредмен нахилився вперед, **судорожно** стиснувши товстими пальцями свої чорні повні коліна;»

«Старый Гредмен наклонился вперед, **судорожно** вцепившись пухлыми руками в свои черные толстые колени;»

«*Old Gradman was leaning forward, **convulsively** gripping a stout black knee with each of his thick hands;*»

«– Що ж, усе в твоїх руках, – його власні руки **судорожно** стислися».

«– Ну что ж, все в твоих руках, – и его собственные руки **судорожно** сжались».

«*Well, it's in your hands,*» and his own made a **writhing** movement».

Однозначним русизмом є й переклад «**detective fellow**» як «**сищик**». Втім, вибір автором зазначеної конструкції замість простого «**detective**» певним чином надає вислову емоційного забарвлення, ніби показує певну неприязнь Сомза до агента, бажання дистанціюватись, і саме цим можна пояснити саме такий вибір перекладача.

«Инстинктивна певність, що цей клятий **сищик** розкрив його таємницю, примушувала його поводитися ще стриманіше».

«Инстинктивная уверенность, что этот **профессионал-сыщик** проник в его тайну, заставляла его держаться еще более скрытно».

«*Instinctive certainty that this **detective fellow** had fathomed his secret made him all the more reticent*».

Калькою з російського «сопоставить» вважається і наступний приклад, і тому доречніше було б вжити українське слово «зіставити»:

«Можливо, чиясь око помітило у списку судових справ «Форсайт проти Форсайт і Форсайта» й **співставило** це з «Айріні в Парижі з русявою бородою».

«Возможно, чей-нибудь глаз увидал в списке судебных дел: «Форсайт против Форсайт и Форсайта», – и **прибавил** к этому: «Ирэн в Париже со светлой бородкой»»

«Possibly some eye had seen 'Forsyte v. Forsyte and Forsyte,' in the cause list; and had **added** it to 'Irene in Paris with a fair beard.'»

Вважається калькою з російської і наступний випадок, а саме переклад словосполучення «**violent disease**» як «скоротечна хвороба» і тому вважаємо, що краще було б ужити «швидкоплинна/гостра хвороба»:

«...що коли людина помре від нещасливого випадку, надмірностей, **скоротечної** хвороби,»

«...так что если тело будет убито несчастным случаем, излишествами, **острым** заболеванием,»

«...so that if the body were broken by accident, excess, **violent** disease,»

Вислів «скатертю дорога» теж є скалькованим з російської мови, і до того ж співпадає з наведеним у російському перекладі варіантом, в той час як українською можна було б сказати щось на зразок «Нехай котиться!» чи «Насилу здихались!»:

«Сомс глянув на *Винифред* – пляма, очевидно, від сліз – і прикусив язика, щоб не сказати: «**Скатертю дорога!**»

«Сомс взглянул на *Уинифрид* – пятно от слез, ясно, – и он подавил готовые было вырваться слова: «**Скатертью дорожка!**»»

«He looked at *Winifred*—the splotch had clearly come from her; and he checked the words: '**Good riddance!**'»

Очевидним також видається і вплив російського перекладу на український в наступному випадку:

«Адже вона теж, як *Орфей*, – вона теж шукає в **чертогах** пам'яті свого загиблого коханого!»

«Ведь, подобно *Орфею*, и она, без сомнения, искала погибшего в **чертогах** воспоминаний».

«Like *Orpheus*, she of course – she too was looking for her lost one in the **hall** of memory!»

Для уникнення російського слова «чертог» доцільно було б обрати словосполучення «в глибинах/просторах пам'яті».

Немає сумнівів і щодо того, що «**продавщиця**» – теж русизм, і що варто було б вжити українське слово «продавчиня»:

«Але, тулячись до свого коханого, повз *Сомса* пройшло худеньке дівча в поношеній блузці, – певно, якась **продавщиця** абошо».

«Но, прижавшись к своему возлюбленному, мимо *Сомса* прошла всего лишь щупленькая девушка в затасканной блузке, наверно, какая-нибудь **продавщица**».

«But it was only a poor thin slip of a **shop-girl** in her draggled blouse who passed him, clinging to her lover's arm».

Слід зазначити, що переклад словосполучення «**the little flappers in the shops**» просто як «молоді продавщиці» ще й суттєво звужує його конотацію. У тлумачному словнику англійської мови бачимо наступне визначення [7]:

Flapper – (in the 1920s) a fashionable young woman intent on enjoying herself and flouting conventional standards of behavior – тобто дівчина, що цікавиться модою, прагне весело провести час та нехтує загальноприйнятими правилами поведінки (переклад наш).

«– Але ж, *Проспере*, заспокійливо втрутилася *Винифред*, – дівчата з простолоду – ті, що попрацювали на військових заводах, молоді **продавщиці** – їхні манери просто б'ють у вічі».

«– Но, *Проспер*, – мягко возразила *Уинифрид*, – девицы, которых видишь на улице, девицы, поработавшие на военных заводах, молоденькие **продавщицы** – их манеры просто бьют в глаза».

«Oh, but – *Prosper*,» *Winifred* interjected comfortably, «the girls in the street – the girls who've been in munitions, the **little flappers in the shops**; their manners now really quite hit you in the eye».

Досить часто в перекладі трилогії можемо зустріти і вживання слова «даний», в той час як краще було б сказати «цей» або взагалі випустити його, оскільки воно жодним чином не є принциповим для передачі стилю та змісту оригіналу.

«...твердити про те, що людина порушила дозвіл «чинити за власним розсудом, дотримуючись умов, зазначених у **даному** листуванні», – це очевидна нісенітниця».

«...говорить о «полной свободе действий в пределах, указанных в переписке», – полнейшая нелепость».

«...to speak of 'a free hand in the terms of **this** correspondence' is an Irish bull».

У цілому ж слід зазначити, що попри окремі випадки вживання русизмів, відсоток яких є дуже незначним для перекладу такого значного за обсягом твору, стиль О. Тереха як перекладача характеризується майстерним володінням українською мовою, точною та достовірною передачею стилістичних особливостей оригіналу. Таким чином, виконаний О. Терехом художній переклад трилогії є значним внеском у розвиток української мови та художньої літератури.

Література:

1. Головащук С. Словник-довідник з правопису та слововживання / С. І. Головащук. – К. : Наукова думка, 1989. – 832 с.
2. Голсуорсі Дж. Сага про Форсайтів. Трилогія / Джон Голсуорсі / Пер. з англ. О. Тереха. – К. : Дніпро, 1976. – 895 с.
3. Голсуорсі Дж. Сага о Форсайтах / Джон Голсуорсі / Пер. с англ. под ред. М. Лорие – М. : Эксмо, 2003. – Т. 1. – 958 с.
4. Голсуорсі Дж. Сага о Форсайтах / Джон Голсуорсі / Пер. с англ. под ред. М. Лорие. – М. : Эксмо, 2003. – Т. 2. – 846 с.
5. Лесюк М. Словник русизмів у сучасній українській мові / М. Лесюк // Дивослово. – 1994. – № 5-6. – С. 15-23.
6. Galsworthy J. The Forsyte Saga / John Galsworthy. – New York : Charles Scribner's Sons, 1922. – 870 p. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.gutenberg.org/ebooks/4397>
7. Oxford Dictionary of English. 3rd ed. – London : Oxford University Press, 2010. – 2112 p.